

БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ ИНТЕГРАЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕР СТУДЕНТТЕРДИН ЧЫГАРМАЧЫЛ ИШМЕРДИКТЕРИН АКТИВДЕШТИРҮҮ ФАКТОРУ КАТАРЫНДА

Бакиров Бакдоолот Жокинович ага окутуучу, И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети, Инженердик педагогика кафедрасы, bakirov.bakdoolot@mail.ru
Дыканалиев Калыбек Мукашевич т.и.к., доцент, И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети, Инженердик педагогика кафедрасы, kalybek_1963@mail.ru

Аннотация. Макалада интеграциялык процесстер студенттердин чыгармачыл ишмердиктерин активдештирүүдө, ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүдө негизги фактор экендиги каралган. Негизги түшүнүктөр жаңы графикалык түрдө чагылдырылган. Азыркы учурда билим берүү мазмунун түзүүнүн негизги принциби интеграция экендиги көрсөтүлгөн. Жыйынтык катары кесиптик билим берүү процессинде кесиптик-илимий дисциплиналардын креативдик интеграциясы студенттердин чыгармачылык ой жүгүртүүсүн активдештирүүгө көмөк көрсөтөөрү жана чыгармачыл ишмердигинин өсүшүнө жакшы таасир бериши келтирилет. Чыгармачыл интеграциялык процесстерди изилдөөнүн алдында интегралдык түзүмдөрдү жана аларга дал келүүчү түшүнүктөрдү издөөнү сунуш кылат.

Түйүндүү сөздөр: интеграция, интеграциялык процесс, чыгармачыл-педагогикалык, креативдик, компетенттүүлүк, системалуулук, синергетикалык, маалыматтык, илимий парадигма.

THE INTEGRATION PROCESSES IN EDUCATION AS A FACTOR FOR THE ACTIVATION OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS

Bakdoolot D. Bakirov Senior teacher, Kyrgyz State Technical University named after I.Razzakov, Department of Engineering Pedagogy, E-mail: bakirov.bakdoolot@mail.ru
Kalybek M. Dykanaliev Ph.D., associate professor, Kyrgyz State Technical University named after I.Razzakov, Department of Engineering Pedagogy, E-mail: kalybek_1963@mail.ru

Abstract. Article in the integration processes to enhance students' creative activity, is the main factor in the development of the thinking. The basic concepts are shown in graphical form. At present, education is the basic principle of integration. As a result, the process of vocational education, professional scientific disciplines assists in accelerating the integration and fostering

students' creative thinking and provides a positive impact on the growth of the creative activities. Before studying creative integration processes in the integrated structures and offers to find them compatible concepts.

Keywords: integration, integration process, fostering creative teaching, competence, consistency, synergistic, information, scientific paradigm.

“Интеграция” түшүнүгүнүн маңызын ачып берүүгө карата ар кандай мамилелерге болгон талдоо көрсөткөндөй, өзүнүн чыныгы маанисинде – бул бүтүндүүлүктүн калыптануу процесси жана жыйынтыгы болуп саналат. А.Д. Алферовдун пикири боюнча “интеграция – бул процесс, бирок биригүүнүн өзү эмес, дүйнөнүн бир да жеринде, бир да чөйрөсүндө толук биригүү боло элек. Ошону менен бирге интеграциялык процесстердин белгилүү деңгээлде өнүгүүсү жана дайыма жетилип туруусу – бул коомдук прогресстин зарыл шарты болуп саналат» [1, 2].

Биздин көз карашыбыз боюнча билим берүү чөйрөсүндөгү интеграциялык процесстер бир жагынан билим берүү өнүгүүсүнүн жеке логикасы менен негизделсе, экинчи жагынан – дүйнөлүк цивилизациянын өнүгүүсүнүн глобалдуу процесстери менен шартталган.

Чыгармачыл билимдин ар кыл тармактарында “интеграция” түшүнүгүнүн жыйнакталып берилиши ага трактовка кылууда төмөнкүдөй маңыздуу абалдарды белгилөөгө түрткү берет.

- Интеграция чыгармачыл ишмердүүлүгүндө кубулуш катары эки бирдиктүү табиятка ээ: бир жагынан - процесс, экинчи жагынан – жыйынтык.

- Креативдик интеграция бүтүн абал катарында өз ара байланыштуулук, өз ара аракеттенүүчүлүк, өз ара көз карандылык жана чиркелиштик сыяктуу сапаттык мүнөздөргө ээ болот.

- Интеграция креативдик системада процесс катары – бул мурун дифференциялашкан элементтердин бир бүтүндүккө биригиши, муну менен ал бүтүндүктүн жаңы сапаттык жана потенциалдык мүмкүнчүлүктөрү ачылат, ошондой эле ошол элементтердин касиеттери өзгөрөт.

Интеграция процессин илимде жаңы илимий парадигма менен байланыштырышат. К.Колиндин макаласында “Жаңы илимий парадигманын негизине илимий таанып-билүүнүн бири-бирин толуктап турган үч ыкмасы кирет: системалуулук, синергетикалык жана маалыматтык”, деп айтылган [6]. Анын пикири боюнча адамдын чыгармачыл табиятын көп деңгээлдүү жана көп функциялуу маалымат системалуулук катары илимий таанып-билүү үчүн маалыматтык мамиле кылуу ыкмасы актуалдуу болоруна эч ким күмөн санабайт. Азыркы учурда байыркы философиянын “Баары бардыгында” деген маанилүү принциби өзгөчө актуалдуулукка ээ болду.

Бул изилдөөнү эске алуу менен биз азыркы учурда илимий чыгармачыл таанып-билүүнүн интеграциясы бир нече багыттар боюнча жаралып жаткандыгын белгилейбиз:

- жалпы илимий түшүнүктүү чыгармачыл аппарат калыптана турган чектелгич илимдердин жаралышы жана өнүгүүсү;

- бир илимдин чыгармачыл ыкмаларынын башка илимге өтүшү жана кириши, бул чыгармачыл аспектидеги дисциплиналар аралык, интегративдик изилдөө ыкмаларынын жаралышына алып келет;

- жалпы илимий түшүнүктүү чыгармачыл аппараттын жана интегративдик чыгармачыл изилдөө ыкмаларынын пайда болушунун жана колдонулушунун негизинде ой жүгүртүүнүн бирдиктүү стили калыптанат, креативдик интеграциядагы ар кыл илимий тармактарга карата жеке мамилелери өнүгөт [4,5].

Системалуу ой жүгүртүүгө ээ болуу үчүн чыгармачыл интеграция ыкмасын пайдалануудан тышкары чыгармачыл-методологиялык билимди предметтик материалдын

мазмунуна кошуу керек жана студенттерди илимдин тилиндеги элементтер менен тааныштыруу зарыл; чыгармачыл билимдердин жыйындысы кесиптик билгичтиктердин жана чыгармачыл дараметтердин бирдиктүүлүгүнө окуу процессин багыттоону күчөтүү керек. Азыркы учурдагы илим менен педагогиканын өнүгүү баскычында интеграция билим берүү технологияларынын деңгээлинде идеология мүнөзүндөгү инсандык багыттама билим берүүнүн бекитилишине таянып жатат, бул жогорку мектеп системасында коомдун билим берүү талабына жаңы технологияларды издөө көйгөйүн курчутат.

В.В.Гузеевдин бекемдөөсү боюнча “интегралдуу билим берүү” тармагындагы жыйынтыктуу изилдөөлөрдүн көлөмдүү бөлүгү азыркы учурда төрт башкы идеялардын тегерегинде болуп жатат[5]:

1. “Долбоорлор ыкмасы” технологиясын киргизүү;
2. Көп кырдуу жана көп деңгээлдүү окутуу жыйынтыктарын пландаштыруу.
3. Билим берүү процессин психологиялаштыруу;
4. Компьютерлештирүү.

М.И. Махмутов жана Л.А. Артемьева дидактиканын мазмунундагы үч деңгээлдүү интеграцияны сунушташат (1 - сүрөт):

1-сүрөт. Интеграция деңгээлдери

1 . Методологиялык – инсандын өнүгүүсүнүн мыйзам-ченемдеринин жана принциптеринин мыйзамдарынын деңгээлинде;

2 . Өздүк-дидактикалык - окутууну уюштуруунун идеяларынын жана принциптеринин деңгээлинде;

3 . Колдонмолук – окутуу жана тарбия берүүнүн белгилүү предметтеринин, ыкмаларынын, жолдорунун мазмундук деңгээлинде [8].

Билим берүүнүн маңызын бүтүндөй адамзат тажрыйбасын өздөштүрүү катары заманбап түшүнүү чыгармачыл билимдердин интеграциясын билимдер системасынын интеграциясы катары кароого негиз берет, ал адамзат тарабынан топтолуп, билим берүү мазмунунда илимдердин негизи түрүндө; ишмердик кылуу жолдорунун окуу предметтериндеги мазмунунда билгичтиктер жана көндүмдөр түрүндө; чыгармачыл ишмердик тажрыйбасынын илимий жетишкендиктерге жана ачылыштарга карата чыгармачыл таанып-билүүнүн ыкмалары, чыгармачыл мамилеси катары чагылдырылган (2 – сүрөт).

2- сүрөт. Чыгармачыл билимдердин интеграциясы

Ошентип, билим берүү мазмунун чыгармачыл интеграция кылуу жолдорун издөө азыркы философиялык, психологиялык, социологиялык концепцияларга таянат, алар азыркы учурда педагогикалык изилдөөлөрдө көп колдонулат. Бул концепциялардын негиздүү пайдаланылышы заманбап чыгармачыл билимдердин деңгээлинде билим берүү мазмунун интеграция кылуунун көйгөйлөрүн чечүүгө мүмкүндүк берет.

Ю.Н. Кулюткин белгилегендей, ишмердиктин жүрүшүндө “Студенттердин алган билими ар кандай педагогикалык милдеттерди практикалык чечүүнүн логикасында түзүлгөн айрым спецификалык системаларга өтүп кетет – интеграция болот” [7].

Ошентип, чыгармачылык интеграция жана дифференциация көйгөйлөрү табияттын өзүнөн келип чыгат, ал ар кандай теориялык дисциплиналарды үйрөнүүдө алынган чыгармачыл билимдердин синтез болуусун сунуштайт; бул процесстер өз ара байланыштуу, ошондой эле билимдердин дифференциациясы алардын интеграция болуусунун шарты болуп саналат, ал эми интеграциянын сапаты креативдик дифференциациянын тереңдигине байланыштуу болот.

Билим берүү мазмунун түзүүнүн негизги принциби интеграция экендигин биздин изилдөө көрсөттү.

Ошентип, кесиптик окутуудагы чыгармачыл-интеграциялык процесстердин арасынан төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтөбүз:

- кесиптик окуудагы студенттердин адистик чыгармачыл билимдерин толуктай турган техникалык багыттагы атайын дисциплиналардын өз ара байланыштары жана өз ара сиңиши;
- бул дисциплиналардын чыгармачыл-теориялык жана практикалык жактан өз ара аракеттенүүлөрү;
- келечек адистердин чыгармачыл тажрыйба алмашууларына жана атайын-илимий иштелмелерине негизделген бир бүтүн кесиптик билим берүү мейкиндигин түзүү;
- изилдөөлөрдүн негизинде студенттердин, магистранттардын жана аспиранттардын жаңы илимий чыгармачыл иштелмелерине багыт берүү.

Изилдөөнүн жыйынтыгы: кесиптик окутуунун жогорку мектебиндеги билим берүү процессинде кесиптик-илимий дисциплиналардын креативдик интеграциясы изилдөөлөр көрсөткөндөй, студенттердин чыгармачылык ой жүгүртүүсүн активдештирүүгө көмөк

көрсөтөт, жыйынтыгында кесиптик окутуунун тигил же бул тармагындагы келечек адисинин чыгармачыл ишмердигинин өсүшүнө жакшы таасир берет. Бул жыйынтык, авторлордун мурдагы изилдөөлөрүн улантууда келип чыкты жана аларды тастыктайт [9].

Ошентип, чыгармачыл интеграциялык процесстерди изилдөө интегралдык түзүмдөрдү жана аларга дал келүүчү түшүнүктөрдү издөөнү сунуш кылат. Мындай жалпылоочу концепция болуп ишмердиктин жолдору менен каражаттарынын бирдиктүүлүгү катарында анын чыгармачыл мүнөзү менен бүтүндүүлүгүн камсыздоочу ишмердиктин чыгармачыл стили кызмат кылат.

Адабияттар

1. Алферов А.Д. «Влияние педагогических традиций на становление и развитие личности будущего учителя» Россия, Якутск, СВФУ им. М.К. Аммосова, 2013 г.
2. Ванцвайг П. Десять заповедей творческой личности. /Пер. с англ. Лойко С.Л.- М.: Прогресс, 1990. - 187с.
3. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. — М.: Сентябрь, 1996. - 112с.
4. Иноземцев В.Л. Экспансия творческой деятельности как фактор риска стоимостных отношений. Диссертация, МГУ, 1994. -С.36-48
5. Коган Н. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта). - Рига: Зинатне, 1995. - 176с.
6. Колин К. О концепции системы опережающего образования. //Материалы научной сессии «Молодёжь и наука»//Alma mater, 1998.-№4-С.46-58.
7. Кулюткин Ю.Н. Интеграция знаний учителя как психологическая проблема // Проблемы интеграции и дифференциации подготовки и повышения квалификации педагогических кадров: Межвузовский сборник научных трудов. - Самара: Изд-во СамГПИ, 1993. - С.76-94.
8. Махмутов М.И., Артемьева Л.А. Вопросы интегративного потенциала дидактики // Проблемы интеграции процесса обучения в СПТУ. - М.:Изд. АПН СССР, 1989.- С.116-128.
9. Bakdoolot B. Bakirov, Melis K. Asanaliev. Creativ and Educational Aspects of Future Teaches of Professional Education Training, European Researcher, 2013, Vol.(54), № 7-1, p. 1867-1870. ISSN: 2219-8229, E-ISSN: 2224-0136